

Universiteit
Leiden
The Netherlands

‘De winnaar is een boek dat qua vorm, inhoud en denkkraft zijn gelijke niet heeft’: het bekroningsgedrag van Nederlandse literatuurprijzen

Boudewijn, P.R.

Citation

Boudewijn, P. R. (2023). ‘De winnaar is een boek dat qua vorm, inhoud en denkkraft zijn gelijke niet heeft’: het bekroningsgedrag van Nederlandse literatuurprijzen. *Tijdschrift Voor Nederlandse Taal- En Letterkunde*, 139(1), 62-97. doi:10.5117/TNTL2023.1.003.BOUD

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4250831>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

‘De winnaar is een boek dat qua vorm, inhoud en denkkraft zijn gelijke niet heeft’

Het bekroningsgedrag van Nederlandse literatuurprijzen

Petra Boudewijn

Universiteit Leiden

p.r.boudewijn@hum.leidenuniv.nl

Abstract

Literary awards play an important role in the production of prestige. Award-juries typically substantiate their judgements by citing forms of literary quality that they believe are innate to the laureate's work. However, their perception of quality is largely driven by circumstantial factors, such as the author's demographic background, the publishers they are affiliated with, their time already spent in the literary field, and their previously won awards. This article examines the ways in which these circumstantial factors influence awarding behaviour, whilst drawing on field-theoretical approaches to literature. It argues that the more ‘prestigious’ an award is deemed, the more conservative its judging habitus becomes. In addition, it will be demonstrated, that the internal logic of the literary award scene steers new awards, which try to secure their claim to prestige, towards more conservative choices, as such making it difficult for authors who do not match the ‘conservative’ profile to win.

Keywords: Dutch literature; literary culture; literary awards; awarding behaviour; judging habitus

1 Inleiding

Op 9 mei 2022 werd de Libris Literatuur Prijs uitgereikt aan Mariken Heitman (*1983) voor haar roman *Wormmaan* (2021). Deze prijs behoort inmiddels tot de belangrijkste literatuurprijzen van Nederland.¹ De jury bestaat uit literaire

1 De prijs wordt bijvoorbeeld genoemd in het rijtje van belangrijkste Nederlandse literatuurprijzen in het *Algemeen letterkundig lexicon* (Van Bork e.a. 2012-heden).

experts (zoals schrijvers, recensenten en literatuurwetenschappers) en een prominente publieke figuur als voorzitter (in dit geval de burgemeester van Rotterdam, Achmed Aboutaleb). De jury legt rekenschap af van haar oordeel in een juryrapport, waarin zij beargumenteert waarom de bekroonde auteur de prijs naar haar oordeel verdient. Zo'n rapport schetst een beeld van de beraadslagingen, waarbij het oordeel doorgaans wordt onderbouwd met behulp van criteria die in het werk van de laureaat worden gezocht. Zo lezen wij in het juryrapport van de Libris Literatuur Prijs 2022 dat de onderscheiding wordt toegekend aan 'een boek dat qua vorm, inhoud en denkkraft zijn gelijke niet heeft' en waarvan 'de opbouw en thematiek [...] getuigen van een groot intellect, psychologisch inzicht en literair meesterschap' (Aboutaleb e.a. 2022a).

Literatuurwetenschapper Hugo Verdaasdonk heeft betoogd dat juryrapporten uiteindelijk nooit echt inzicht geven 'in de redenen waarom een specifieke kandidaat is gekozen en andere kandidaten zijn afgefallen' (Verdaasdonk 2008a: 125). Zo zouden de uitspraken uit het hierboven geciteerde juryrapport net zo goed van toepassing kunnen zijn op een van de andere genomineerde werken. In dit verband schrijft Verdaasdonk dan ook:

Het juryrapport wekt de – onjuiste – suggestie dat aan de eigenschappen van het werk van de laureaat gronden zijn te ontlelen voor toekenning [...]. Met de suggestie dat de keuze van een laureaat gebaseerd is op eigenschappen van diens werk verhult het juryrapport de procedure die werkelijk gevolgd is (Verdaasdonk 2008a: 141).

Hij bedoelt hiermee dat het juryoordeel de uitkomst is van een classificatieproces: een institutioneel proces, dat tot doel heeft te bepalen wat wel en niet als bekroningswaardige literatuur geldt (Verdaasdonk 2008a: 128-130, 141-142). In navolging van Pierre Bourdieu (1992 en 1993), die heeft gedemonstreerd dat wat als kunst wordt waargenomen, de uitkomst is van sociale processen die betrekking hebben op de productie van prestige, betoogt hij dat de redenen voor een bekroning dan ook moeten worden gezocht in sociale processen die zich afspelen rond literatuurprijzen, en niet zozeer in de bekroonde literaire werken zelf.

Literatuurprijzen maken deel uit van een groter veld, waarin boeken worden geproduceerd, gedistribueerd en geconsumeerd, en kunnen onder meer vanuit een institutioneel perspectief worden onderzocht. Prijzen zijn inmiddels uitgegroeid tot een van de meest in het oog springende fenomenen uit het literaire veld en vormen legitimerende mechanismen die onderdeel zijn van een breder debat over consecratie. In zijn baanbrekende studie *The*

Economy of Prestige (2005) heeft James English Angelsaksische culturele prijzen onderzocht vanuit een zeer breed institutioneel perspectief. Hij betoogt dat prijzen een belangrijke rol spelen in de productie van culturele waarde:

Institutionally, the prize functions as a claim to authority and an assertion of that authority – the authority, at bottom, to produce cultural value. It provides an institutional basis for exercising, or attempting to exercise, control over the cultural economy, over the distribution of esteem and reward on a particular cultural field – over what may be recognized as worthy of special notice (English 2005: 51).

Nederlandse literatuurprijzen hebben tot nu toe op weinig wetenschappelijke belangstelling kunnen rekenen, ondanks het feit dat de institutionele benadering een diepgaande invloed op de letterkundige neerlandistiek heeft uitgeoefend (cf. Joosten & Vaessens 2004). Prijzen ontbreken bijvoorbeeld in het schema van het Nederlandse literaire veld van Gillis Dorleijn en Kees van Rees uit *De productie van literatuur* (2006), dat grote navolging vond in onderzoek naar de moderne Nederlandse letterkunde. In een recente bijdrage 'Het literaire veld als schema', waarin dit schema kritisch tegen het licht wordt gehouden, wijzen Sander Bax, Jeroen Dera, Anne Oerlemans en Kila van der Starre erop dat:

[d]ie vorm van consecratie [...] al een rol van betekenis in de twintigste-eeuwse literatuur [speelde], maar zeker in de hedendaagse literaire cultuur hebben prijzen een zeer belangrijke functie in zowel de symbolische productie als de verkoop van literatuur, alsmede in strategieën van uitgevers (Bax e.a. 2022: 170).

Het weinige onderzoek naar Nederlandse literatuurprijzen is bovendien gericht op een zeer beperkt aantal prijzen (vaak maar één) en/of op een korte periode (meestal één jaar of editie).²

Tot dusverre ontbreekt een overzichtsartikel, waarin het bekroningsgedrag van een groot aantal Nederlandse literatuurprijzen over een lange periode wordt onderzocht. Met deze bijdrage wil ik daarin verandering brengen. Ik zal het bekroningsgedrag van een grote hoeveelheid prijzen in kaart brengen en niet alleen nagaan welke sociale en institutionele

2 Zie bijvoorbeeld Van der Deijl e.a. 2016, Dorleijn 2002, De Nooij 1988 en Verdaasdonk 2008a en 2008b.

factoren daarbij een rol spelen, maar ook hoe die factoren bekroningsgedrag beïnvloeden. Daarnaast zal ik nagaan welke patronen en ontwikkelingen er in bekroningsgedrag door de jaren heen zichtbaar worden. Ik concentreer mij op vakjury's, omdat die bestaan uit literaire experts en zij als zodanig bijdragen aan de symbolische productie van literatuur. Ik maak gebruik van de Databank Literaire Prijzen van het Literatuurmuseum, waarin de gegevens van honderden Nederlandse literatuurprijzen over een lange periode (1880-2015) zijn vastgelegd en die door mij zijn aangevuld (tot 2020).³ Ik ga achtereenvolgens in op de theoretische en methodologische achtergronden van dit onderzoek, op het bekroningsgedrag van vakjury's, om ten slotte enkele uitspraken te kunnen doen over de aard en werking van Nederlandse literatuurprijzen.

2 Theoretische en methodologische achtergronden

2.1 De 'interne logica' van literatuurprijzen

Het Literatuurmuseum in Den Haag heeft in de Databank Literaire Prijzen zoveel mogelijk Nederlandse literatuurprijzen opgenomen, waarbij is gestreefd naar volledigheid.⁴ Zij bevat 556 prijzen voor teksten die in zeer algemene zin als 'literair' zouden kunnen worden aangemerkt (in de regel omdat zij een vorm van fictie bekronen). Ik richt mij hier op prijzen die betrekking hebben op teksten uit het veld van de beperkte productie, omdat daar de symbolische productie van literatuur plaatsvindt. Tot de Tweede Wereldoorlog kent Nederland slechts 2 tot 3 van zulke prijzen per jaar. Het gaat om prijzen die door particuliere fondsen worden uitgelooft. Kort na de Tweede Wereldoorlog komen daar prijzen bij die met overheidsgeld worden gefinancierd in de vorm van staatsprijzen, provinciale prijzen en gemeentelijke prijzen. Vanaf de Tweede Wereldoorlog begint het aantal prijzen gestaag te groeien tot ongeveer 30 prijzen per jaar en vanaf de jaren tachtig (onder meer door de komst van commerciële fondsprijzen, waaronder de Libris Literatuur Prijs) begint dat aantal te stijgen tot 103 prijzen per jaar aan het begin van de eenentwintigste eeuw.⁵

3 Zie Appendix 1 voor de samenstelling van het onderzochte corpus.

4 De Databank Literaire Prijzen was online te raadplegen op www.literaireprijzen.nl, maar is helaas inmiddels al geruime tijd offline.

5 De geschiedenis van Nederlandse literatuurprijzen is elders uitvoeriger beschreven, zie bijvoorbeeld Michaël e.a. 1986 en Boudewijn 2020a.

Met de exponentiële groei van Nederlandse literatuurprijzen is er een hiërarchie ontstaan: de ene prijs levert immers meer prestige op dan de andere. English betoogt dat prijzen zich hebben ontwikkeld tot instrumenten om culturele hiërarchie mee aan te brengen: zij vormen inmiddels een genuanceerd geïndexeerd systeem van grote(re) en kleine(re) symbolische beloningen, waarbij zowel oude als nieuwe prijzen in een voortdurende concurrentiestrijd met elkaar zijn verweerd. Deze concurrentiestrijd maakt volgens English deel uit van de *internal logic of the award scene*:

new prizes would emerge to compete with established ones, to try to tarnish them or at least to steal some of their luster, and [...] all prizes would struggle to defend or improve their positions on the field of cultural production as a whole (English 2005: 53-54).

In een eerdere bijdrage 'Alleen vette prijzen doen ertoe' (Boudewijn 2020a) heb ik voor de interne logica van Nederlandse literatuurprijzen aangetoond dat het symbolische kapitaal dat een prijs representeert, sterk verbonden is met het journalistieke kapitaal dat een prijs weet te genereren (in de vorm van kritische aandacht). De mate waarin een literatuurprijs erin slaagt om de aandacht van de literaire pers op zich te vestigen, hangt op zijn beurt weer samen met de hoeveelheid economisch kapitaal (uitgedrukt in prijzengeld) dat met de prijs is gemoeid (een hogere dotering betekent in de regel meer kritische aandacht). Onderscheidingen met een hoog prijzengeld worden bovendien overwegend als prestigieus beschouwd en als een literatuurprijs eenmaal als prestigieus is waargenomen, dan blijft hij als zodanig gelden – óók als er ondertussen lucratievere prijzen zijn verschenen in het literaire veld.

Op die manier heb ik in die bijdrage een klein aantal prijzen uit het veld van de beperkte productie (circa 10) per decennium geïdentificeerd die op dat moment als meest prestigieus worden gezien. Hoewel de samenstelling van die top 10 (en ook die van de top 3 daarin) in de loop van de decennia verandert, bestaan zij uit prijzen die steeds worden gefinancierd door dezelfde instanties: de Nederlandse staat, de gemeente Den Haag (uitgereikt door de Jan Campert Stichting), de gemeente Amsterdam, de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en een select aantal commerciële fondsen (waaronder Libris). Vanwege de symbolische waarde die aan deze literatuurprijzen wordt toegekend, zal ik mij hoofdzakelijk op deze onderscheidingen richten. De overige bekroningen uit het veld van de beperkte productie uit de databank zullen als achtergrondcorpus dienen. In Appendix 1 wordt de samenstelling van het corpus nader toegelicht.

2.2 De 'judging habitus' van literatuurprijzen

Literatuurprijzen zijn uitgegroeid tot een eigen institutie in het literaire veld en spelen een belangrijke rol in de symbolische productie van literatuur, doordat zij oordelen over de 'kwaliteit' van teksten die als 'littéraire' worden waargenomen (Verdaasdonk 2008a: 128). Vooral de 'prestigieuze' (lees: top 10) prijzen zijn niet langer een randverschijnsel van bourgeois consecratie maar functioneren inmiddels als een kwaliteitskeurmerk (Boudewijn 2020a: 43-44) en vormen zelfs een *base camp for canon formation* (English 2005: 245). Veruit de meeste prijzen die worden uitgelooft voor teksten uit het veld van de beperkte productie hebben een vakjury. Zij opereren autonoom en worden aangesteld door de instantie die de prijs heeft ingesteld en/of beheert. Het staat hun in principe vrij om naar eigen goeddunken een winnaar uit het literaire aanbod te kiezen, alhoewel hun keuze enigszins wordt beperkt door het doel van de prijs, zoals dat in het deelnamereglement is vastgelegd (130-137).

Dat neemt niet weg dat er externe factoren zijn die de selectieprocedure beïnvloeden. Bax e.a. (2022) hebben al aangegeven dat prijzen in toenemende mate een rol spelen in de strategieën van uitgeverijen en verkoop van literatuur. In sommige gevallen wordt er door uitgevers een preselectie gemaakt uit het literaire aanbod. Uitgevers moeten bijvoorbeeld een vergoeding betalen om een werk te laten meedingen naar de Libris Literatuur Prijs. Zij zullen daarom waarschijnlijk alleen werken insturen waaraan zij zelf reeds grote literaire waarde toekennen (Van der Deijl e.a. 2016: 25-26). Die felbegeerde prijs oefent namelijk directe invloed uit op de verkoopcijfers. Bij de bekendmaking van de winnaar valt vaak een piek in de verkoop van de bekroonde titel waar te nemen. Zo kwam *Wormmaan* in de week na de bekendmaking van de Libris Literatuur Prijs 2022 binnen op positie 3 in De Bestseller 60, die wekelijks door CPNB bekend wordt gemaakt (website De Bestseller 60, geraadpleegd op 18 augustus 2022).⁶

Daarnaast zijn er interne factoren die de selectieprocedure beïnvloeden. Ofschoon vakjury's over het algemeen naar eer en geweten handelen en in hun ogen het 'beste' oeuvre of werk bekronen, opereren zij overeenkomstig

6 Dat geldt niet alleen voor *Wormmaan*, maar voor vrijwel alle laureaten van de Libris Literatuur Prijs in de eenentwintigste eeuw. Winnaars komen met hun roman in de week van of na de bekroning in De Bestseller 60 op een hoge positie binnen of er vindt – indien hun roman eerder al een bestseller was – in de week van of na de bekendmaking een opleving van de verkoopcijfers plaats. Dit patroon wordt zichtbaar wanneer gegevens afkomstig van de websites van de Libris Literatuur Prijs en De Bestseller 60 (beide geraadpleegd op 3 november 2022) naast elkaar worden gelegd. English doet overigens een soortgelijke observatie met betrekking tot als prestigieus gepercipieerde prijzen voor Engelstalige literatuur (English 2005: 152-154).

een systeem van geïnternaliseerde disposities over literatuur die Bourdieu als habitus heeft omschreven. Het gaat om door socialisatie tot stand gebrachte overtuigingen en handelingsschema's die (ondanks hun normerende karakter) ons vaak als vanzelfsprekend voorkomen en als zodanig waarneming en gedrag sturen (English 2005: 364). Bekroningsgedrag komt voort uit de habitus van literaire experts die aan vakjury's deelnemen en wordt door English – voortbordurend op Bourdieu – de *judging habitus* genoemd (121). Want al beroepen vakjury's zich doorgaans in hun oordeel op literaire criteria, de perceptie van literaire kwaliteit wordt in sterke mate gestuurd door hun *judging habitus*.

Als de redenen voor een bekroning dus niet in het literaire werk moeten worden gezocht, zoals Verdaasdonk heeft betoogd, welke sociale en institutionele factoren beïnvloeden dan de *judging habitus* van vakjury's? Het ligt voor de hand om allereerst de demografische aspecten van laureaten (zoals leeftijd, nationaliteit en geslacht) onder de loep te nemen: welk type auteur associëren vakjury's vaak met literair prestige? Mogelijk speelt ook de uitgeverij van laureaten een rol in de perceptie van de kwaliteit van hun werk. Daarnaast is de duur die een auteur reeds actief is en in hoeverre er al consensus over zijn/haar/hun werk in het literaire veld bestaat, vermoedelijk van invloed. Ten slotte zal ik de eerdere bekroningen van laureaten in kaart brengen die een voorwaarde lijken te vormen voor het winnen van de meest 'prestigieuze' (lees: top 3) prijzen. Deze factoren zijn uitgewerkt en samengevat in Appendix 2.

3 Bekroningen

Wie denkt aan een auteur die prijswinnende literatuur schrijft, zal vermoedelijk al gauw denken aan een witte/westerse man van middelbare leeftijd met al flink wat titels op zijn naam en een stevige positie in het literaire veld. Topposities (inclusief literaire) worden namelijk (onbewust) gemakkelijk geassocieerd met het stereotype van oude(re) witte/westerse man, wiens werk vervolgens vrijwel automatisch met kwaliteit in verband wordt gebracht (cf. Koolen 2018). Het overgrote deel van de Libris-laureaten, zoals uit de Databank Literaire Prijzen en aanvullende gegevens blijkt, bestaat uit dit type auteur en is een Nederlandse (77%) man (88%) van gemiddeld 55 jaar oud, die zijn werk publiceert bij een als prestigieus gepercipieerde literaire uitgeverij zoals Querido (6/26) of De Bezige Bij (5/26), die gemiddeld al 23,3 jaar in het literaire veld actief is vóórdat hij met de Libris Literatuur Prijs wordt gelauwerd, en die eerder al >1 top 10-prijzen heeft gewonnen.

Het is daarom opvallend dat de jury van de Libris Literatuur Prijs 2022 zich expliciet niet heeft willen laten leiden door dit stereotype, maar diversiteit tot onderdeel van haar selectiecriteria zegt te hebben gemaakt. In het juryrapport bij de aankondiging van de shortlist lezen wij:

Om blinde vlekken te vermijden hebben we in aanloop naar de longlist stapeltjes gemaakt: hoeveel mannen en vrouwen, hoeveel Vlamingen en Nederlanders, hoeveel debuten, hoeveel auteurs van kleur? Duidelijk werd dat de diversiteit die de maatschappij kenmerkt nog lang niet weerspiegeld wordt in het auteurschap in de Nederlandstalige literatuur, en dat het noodzakelijk is dat uitgeverijen actief blijven investeren in een cultureel divers fonds (Aboutaleb e.a. 2022b).

Dit statement is niet alleen een roep om meer diversiteit, maar kan tevens worden opgevat als een positiebepaling van de jury: niet alleen ten opzichte van andere actoren en instituties in het literaire veld, maar ook ten opzichte van voorgaande jury's. Deze jury heeft zich kennelijk niet louter op een vaag begrip als 'literaire kwaliteit' willen beroepen, maar zich in haar selectieprocedure óók gericht op inclusiviteit. Zij heeft dan ook gekozen voor een heel andersoortige laureaat, die naar haar oordeel de 'beste' roman van het jaar heeft geschreven.

3.1 Leeftijd

Heitman (39) is een relatief jonge winnaar. De jongste laureaat in het corpus is 18 en de oudste 99 jaar oud en binnen de top 10 van als prestigieus gepercipieerde literatuurprijzen respectievelijk 21 en 99 jaar oud. Figuur 1 laat zien dat voor de Tweede Wereldoorlog de gemiddelde leeftijd van de laureaten flink schommelt. Dat wordt veroorzaakt door het zeer beperkte aantal literatuurprijzen. Hierdoor zijn individuele gevallen van grote invloed op de berekende gemiddelden. In de jaren dertig bijvoorbeeld zakt de gemiddelde leeftijd van laureaten van top 3-prijzen tot 35,1 jaar om vervolgens weer te stijgen. Die daling heeft te maken met de komst van de Van der Hoogt-prijs (1921) in de top 3. Het betreft een aanmoedigingsprijs, die gezien zijn doelstelling relatief jonge auteurs bekroont en in tegenstelling tot de andere prijzen uit die tijd ieder jaar wordt toegekend. De Van der Hoogt-prijs trekt daarmee de gemiddelde leeftijd van laureaten over de hele linie naar beneden.

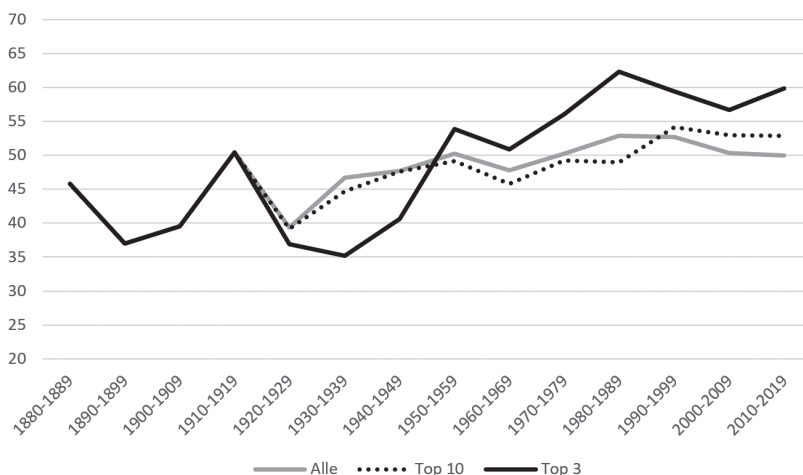
Vanaf de Tweede Wereldoorlog, wanneer het aantal Nederlandse literatuurprijzen flink begint te groeien, blijft de gemiddelde leeftijd van laureaten min of meer gelijk en schommelt rond de 50 jaar: in het geval van het hele

corpus rond 50,7 jaar, in dat van de top 10-prijzen rond 50,3 jaar en in dat van de top 3-prijzen rond 56,4 jaar. Laureaten van aanmoedigingsprijzen, die schrijvers vroeg in hun carrière krijgen toegekend, zijn vanzelfsprekend gemiddeld jonger dan die van oevreprijzen, waarmee auteurs (relatief) laat in hun loopbaan worden gelauwerd.

De gemiddelde leeftijd van laureaten van top 10-onderscheidingen volgt min of meer dezelfde ontwikkeling als die van alle prijzen uit het corpus. Wel vallen er verschillen waar te nemen tussen de verschillende soorten prijzen. De gemiddelde leeftijd van laureaten voor aanmoedigingsprijzen schommelt rond de 36,9 jaar. De jongste laureaat is 21 jaar (Lieke Marsman, Van der Hoogt-prijs 2011) en de oudste 61 jaar (Henk Ester, C. Buddingh'-prijs 2013). Laureaten van bekroningen voor de 'beste' roman of dichtbundel van het jaar – exclusief aanmoedigingsprijzen – zijn gemiddeld 48,4 jaar (verhalend proza) en 44,9 jaar (poëzie) oud. De jongste winnaar van een dergelijke prozaprijs was 25 jaar (Jacques Hamelink, Vijverberg-prijs 1964, thans F. Bordewijk-prijs) en de oudste 78 jaar (Wessel te Gussinklo, BookSpot Literatuurprijs 2019, voorheen AKO Literatuurprijs). De jongste laureaat van een poëzieprijs was 21 jaar (Hans Vlek, Jan Campert-prijs 1968) en de oudste 81 jaar (Armando, VSB Poëzieprijs 2011, thans De Grote Poëzieprijs).

Laureaten van oevreprijzen zijn veruit het oudste: men moet immers eerst een oeuvre opbouwen om te kunnen bekronen. Onder de top 10-onderscheidingen bevinden zich vier oevreprijzen: de P.C. Hooft-prijs (1947, oevreprijs vanaf 1956), Constantijn Huygens-prijs (1948), Prijs der Nederlandse Letteren (1956) en Anna Bijns Prijs (1985, oevreprijs tot en met 2003). Laureaten van oevreprijzen zijn gemiddeld 65,2 jaar oud. De jongste winnaar was 38 jaar (Arnon Grunberg, Constantijn Huygens-prijs 2009) en de oudste 99 jaar (Arthur Lehning, P.C. Hooft-prijs 1999). Deze oevreprijzen zijn allemaal na de Tweede Wereldoorlog ingesteld en behoren sindsdien tot de top 10- en vaak op enig moment zelfs tot de top 3-prijzen. In de jaren tachtig bestond die top 3 zelfs geheel uit oevreprijzen, hetgeen de piek in Figuur 1 verklaart. De aanwezigheid van oevreprijzen in de top 3 vormt dan ook een verklaring waarom laureaten gemiddeld (6 jaar) ouder zijn dan daarbuiten.

Een andere verklaring kan worden gevonden in het bekroningsgedrag van commerciële fondsprijzen, de AKO Literatuurprijs (1986) en Libris Literatuur Prijs (1993), die sinds hun instelling samen met de P.C. Hooft-prijs de top 3 van meest prestigieuze literatuurprijzen uitmaken. Het valt op dat de laureaten van deze relatief nieuwe prijzen gemiddeld ouder zijn (50+) dan die van oudere onderscheidingen met dezelfde

Figuur 1. Gemiddelde leeftijd van laureaten.

doelstelling. Jury's van deze nieuwe prijzen lijken eerder geneigd om 'veilige' in plaats van 'gewaagde' keuzes te doen door kandidaten te bekronen over wie al (een zekere mate van) consensus is bereikt in het literaire veld – mogelijk omdat in zulke gevallen het prestige van de laureaat afstraalt op de nieuwe prijs, wiens positie in de interne logica van Nederlandse literatuurprijzen vooralsnog onduidelijk is. Dergelijke laureaten hebben dan ook al een lange(re) literaire loopbaan achter de rug en zijn daarom in de regel ouder.

3.2 Nationaliteit

Heitman heeft (voor zover bekend) de Nederlandse nationaliteit. Omdat de literatuurprijzen uit het corpus allemaal bekroningen voor oorspronkelijk Nederlandstalig werk zijn, zijn de laureaten doorgaans afkomstig uit het Nederlands taalgebied. Naar schatting van de Nederlandse Taalunie zijn er zo'n 24 miljoen Nederlandstaligen, van wie er 17 miljoen in Nederland, 6,5 miljoen in België en 400.000 in Suriname leven (website Nederlandse Taalunie, geraadpleegd op 22 augustus 2022). Het ligt daarom voor de hand om te veronderstellen dat verreweg de meeste producenten van oorspronkelijk Nederlandstalige literatuur uit Nederland komen. Ik heb onderscheid gemaakt tussen Nederlands, Belgisch en Anders als nationaliteit van auteurs. In die laatste categorie vallen veelal Zuid-Afrikaanse en Surinaamse schrijvers of auteurs van wie de nationaliteit niet met zekerheid kan worden vastgesteld. Zo is het bijvoorbeeld voor veel auteurs van Surinaamse afkomst

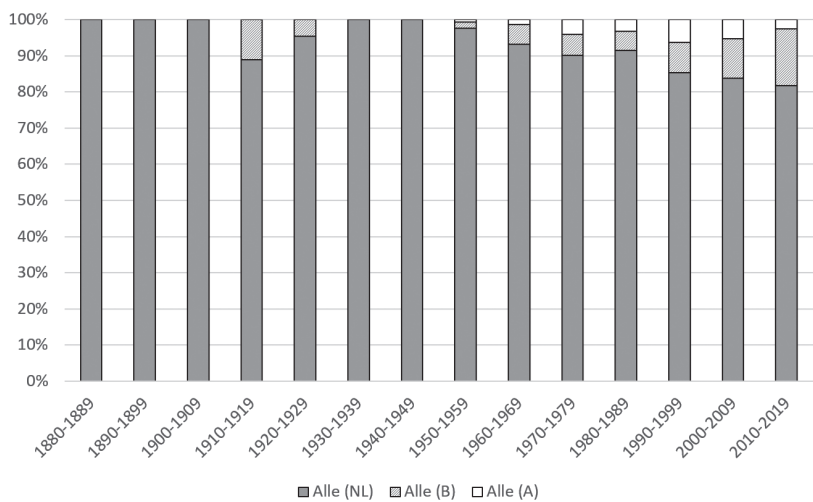
lastig om te bepalen of zij over de Nederlandse of Surinaamse nationaliteit beschikken.⁷

Voor de boekenmarkt van oorspronkelijk Nederlandstalige fictie voor volwassenen hanteert de Nederlandse Taalunie een richtgetal van 78% Nederlands en 22% Vlaams, waarmee een verhouding wordt aangeduid die geldt als representatief voor het aandeel van de Vlaamse en Nederlandse literaire productie binnen die gedeelde markt.⁸ Ik zal dit richtgetal eveneens hanteren om bekroningsgedrag in relatie tot nationaliteit te onderzoeken. Verder dient vermeld te worden dat de Databank Literaire Prijzen 'een overzicht van meer dan 500 Nederlandse en Vlaamse literaire prijzen' zou bieden (website Databank Literaire Prijzen, geraadpleegd op 20 april 2018). De databank bevat echter alleen Nederlandse literatuurprijzen. De jury's van deze prijzen bestaan voor het overgrote deel (>80%) uit Nederlanders (Boudewijn 2020b: 40). Het ligt daarom eveneens voor de hand om te veronderstellen dat de onderzochte prijzen zich hoofdzakelijk zullen richten op literatuur die in Nederland wordt geproduceerd en gerecipieerd.

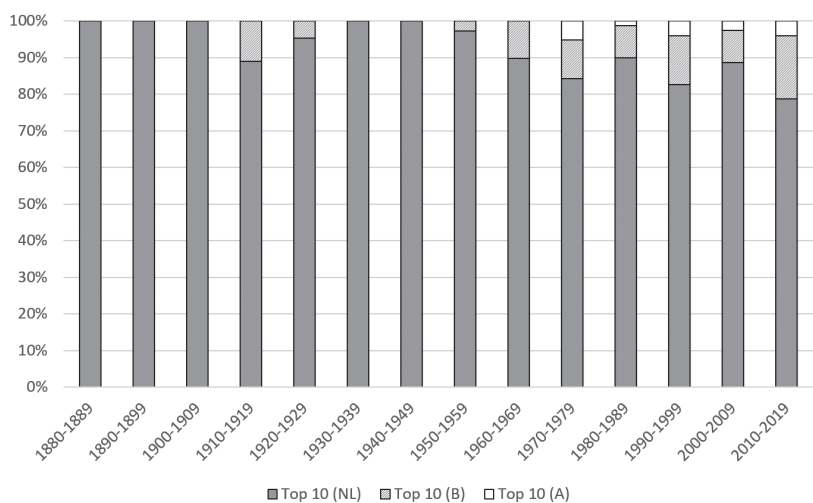
De figuren 2a tot en met 2c tonen de nationaliteit van laureaten. Uit het corpus is gemiddeld 87,5% Nederlands, 7,4% Belgisch en 3,4% Anders. Van de top 10-laureaten is 88,6% Nederlands, 9,1% Belgisch en 2% Anders; en van de top 3-laureaten is 87,6% Nederlands, 9,1% Belgisch en 3,3% Anders. Deze percentages zijn betrekkelijk stabiel: Nederlandse literatuurprijzen blijken voornamelijk Nederlandse auteurs te bekronen. Het valt wel op dat Belgische auteurs vanaf de jaren vijftig iets vaker dan voorheen worden gelauwerd, hetgeen kan worden toegeschreven aan de komst van de Vlaams-Nederlandse Prijs der Nederlandse Letteren en aan een aantal andere nieuwe top 10-prijzen, zoals die van de Jan Campert Stichting, die Belgische auteurs relatief gunstig gezind blijken. De volgende prijzen bekronen bovengemiddeld Vlaamse schrijvers: de Jan Campert-prijs (16,9% Belgische laureaten), F. Bordewijk-prijs (13,2%) en Constantijn Huygens-prijs (11,3%); en later ook

7 Ik heb afgezien van het in kaart brengen van etniciteit. Hoewel etniciteit in de beeldvorming over een auteur een belangrijke rol speelt, is etniciteit op zichzelf een vaag maar complex concept. Nationaliteit biedt geen betrouwbare indicatie voor etniciteit of de perceptie daarvan door de auteur en anderen om hem/haar/hen heen. Men kan echter gerust aannemen dat het Nederlandse literaire veld (nog altijd) overweldigend wit is (cf. Amatmoekrim 2015 en Schut 2017).

8 Deze verhouding is vastgesteld aan de hand van een aantal parameters, waaronder bevolkingsaantallen, bruto binnenlands product en boekenmarktomsatz (Van Baelen 2013: 36-38). Het betreft een richtgetal, waarbij er enkel onderscheid wordt gemaakt tussen Nederlandse en Vlaamse literaire productie en waarbij er impliciet vanuit lijkt te worden gegaan dat Nederlandse auteurs hoofdzakelijk in Nederland en Vlaamse auteurs voornamelijk in België publiceren. Met oorspronkelijk Nederlandstalige fictie voor volwassenen die buiten een van beide landen wordt geproduceerd, houdt het rapport geen rekening.

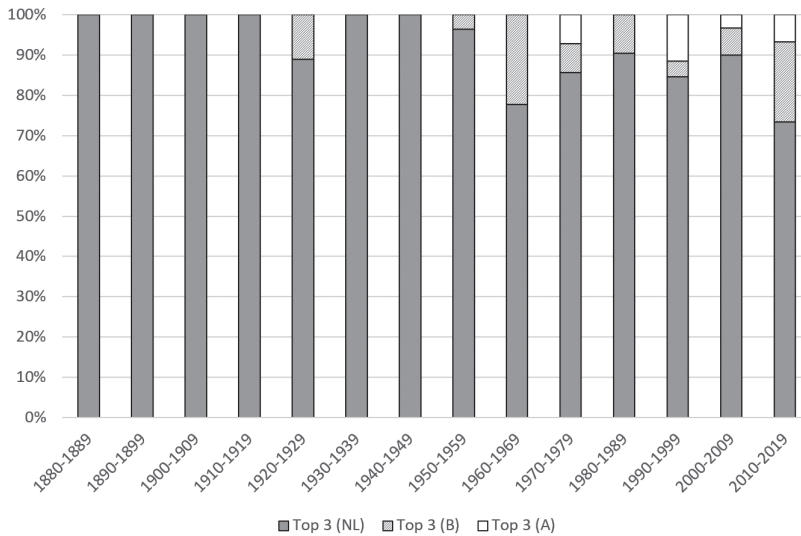
Figuur 2a. Nationaliteit van alle laureaten uit het corpus.

Figuur 2b. Nationaliteit van top 10-laureaten.

de AKO Literatuurprijs (16% Belgische laureaten) en Libris Literatuur Prijs (13,3%).

Een bijzondere vermelding verdient de Prijs der Nederlandse Letteren, die onder auspiciën van de Nederlandse Taalunie wordt uitgereikt en in het leven is geroepen vanuit de wens ‘dat er een gemeenschappelijke Noord- en Zuidnederlandse letterkundige prijs wordt ingesteld, bestemd voor de

Figuur 2c. Nationaliteit van top 3-laureaten.

belangrijkste bijdrage tot de gemeenschappelijke literatuur' (website Prijs der Nederlandse Letteren, geraadpleegd op 11 augustus 2022). De prijs heeft beurtelings een Nederlander en Vlaming als juryvoorzitter en de uitreiking vindt afwisselend in Nederland en België plaats. Ook de jury, die zoals uit de Databank Literaire Prijzen en aanvullende gegevens blijkt voor gemiddeld 39,7% uit Belgen bestaat, is opvallend gemengd. Met een dergelijke doelstelling en opzet wordt de prijs dan ook regelmatig aan een Belgische auteur toegekend. In de twintigste eeuw werd de prijs steeds om de beurt uitgereikt aan een Nederlandse en Vlaamse auteur. Sinds de millenniumwisseling is die afwisseling in nationaliteit kennelijk niet langer een leidend criterium, want sindsdien ontving slechts één Belg (Leonard Nolens) de prijs (2012).

In het algemeen kan dus worden gesteld dat vakjury's (inclusief die van top 10- en top 3-onderscheidingen) zich hoofdzakelijk richten op literatuur uit Nederland. Deze conclusie wordt ondersteund door bevindingen van de Nederlandse Taalunie over de gedeelde Vlaams-Nederlandse boekenmarkt van oorspronkelijk Nederlandstalige fictie voor volwassenen. Hieruit blijkt dat Nederlanders en Vlamingen, zowel gewone lezers als bemiddelaars, zich vooral op de literatuur uit eigen land oriënteren: in de onderzochte domeinen van die gedeelde boekenmarkt worden de eerdergenoemde richtgetallen slechts in een enkel geval benaderd, maar nooit bereikt (Van Baelen 2013: 49, 70). Hetzelfde patroon tekent zich af in bekroningsgedrag: niet alleen vormen

Belgische schrijvers reeds een minderheid op de gedeelde boekenmarkt, zij vallen vervolgens naar verhouding nog minder in de prijzen – dat geldt ook voor de prijzen die Vlaamse auteurs relatief gunstig gezind zijn, zoals de Prijs der Nederlandse Letteren of Libris Literatuur Prijs.

3.3 Geslacht

Heitman gaat als vrouw door het leven, hetgeen in het literaire veld doorgaans eerder nadeel dan voordeel oplevert. Uit onderzoek naar de rol van geslacht blijkt dat vrouwelijke auteurs systematisch worden achtergesteld bij hun mannelijke collega's: uitgevers beoordelen hun werk als minder 'litterair', waardoor het voor vrouwen moeilijker is om te publiceren bij een prestigieuze uitgeverij; critici besteden minder aandacht aan het werk van vrouwelijke auteurs en schrijven bovendien vaker op een negatieve manier over de 'kwaliteit' ervan; ook krijgen vrouwen minder literatuurprijzen toegekend en worden zij minder gecanoniseerd. Het veelgebruikte argument dat de meeste auteurs van literatuur nu eenmaal mannen zijn en vrouwen daarom onterecht ondervertegenwoordigd lijken, is inmiddels achterhaald. Als vuistregel lijkt te gelden: hoe hoger vrouwelijke auteurs op de ladder van prestige komen, des te moeilijker het voor hen wordt om verder te stijgen (cf. Van Boven 1992, Koolen 2018 en Vos 2008).

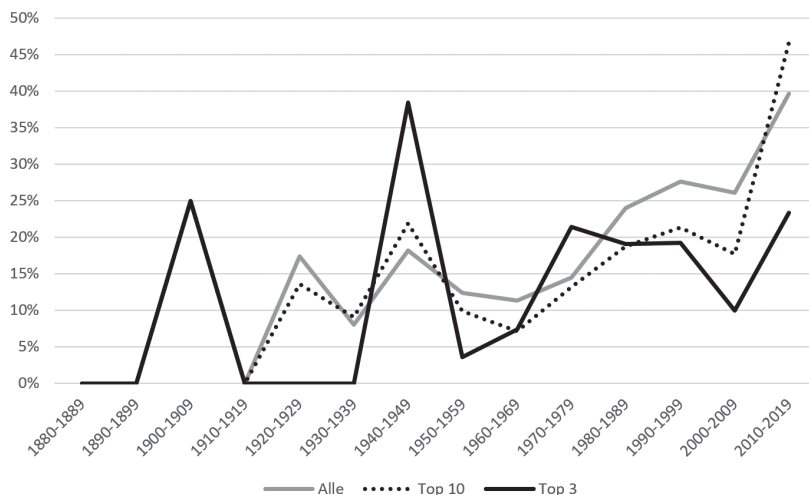
Corina Koolen heeft aangetoond dat lezers (inclusief professionele) literaire werken waarnemen door een zogenoemde *gendered lens*: een manier van lezen die bewust of onbewust wordt beïnvloed door het geslacht van de auteur. Dat geslacht is namelijk van invloed op de perceptie van een literair werk en dan met name op de kwaliteit daarvan (Koolen 2018: 15). Marysa Demoor, Frieda Saeys en Siegfried Lievens hebben voor Vlaamse literatuurprijzen laten zien dat de ongelijke genderverhoudingen uit de maatschappij worden weerspiegeld in bekroningsgedrag, waardoor mannelijke auteurs naar verhouding meer in de prijzen vallen (De Moor e.a. 2008: 37). Ik heb in relatie tot Nederlandse literatuurprijzen eerder vastgesteld dat het percentage vrouwelijke laureaten weliswaar toeneemt, maar dat dat percentage consequent achterblijft bij dat van vrouwelijke auteurs die actief zijn in het veld van de beperkte productie (Boudewijn 2020b: 35-38).⁹

9 Ik heb afgezien van het in kaart brengen van genderidentiteit. Hoewel genderidentiteit in de beeldvorming over een auteur een belangrijke rol speelt (ook met oog op transgender- en non-binaire auteurs), is dat aspect net als etniciteit moeilijk te onderzoeken binnen zo'n groot corpus. Dan zou per auteur moeten worden nagegaan – alleen aan auteurs bevat de dataset al duizenden namen – of diegene zich hierover heeft uitgelaten en waar relevant vanaf welk moment diegene zich op een andere manier is gaan identificeren/profileren. Dat valt buiten de scope van deze studie, maar kan in toekomstig onderzoek zeker op basis van individuele casussen worden bestudeerd.

Figuur 3 laat zien dat in de eerste helft van de twintigste eeuw het percentage vrouwelijke laureaten grote pieken en dalen kent. Dat komt zoals gezegd door het zeer beperkte aantal literatuurprijzen dat in die periode wordt uitgereikt. De piek in vrouwelijke laureaten onder top 3-prijzen in de jaren veertig wordt bijvoorbeeld veroorzaakt door de Van der Hoogt-prijs. In dat decennium hebben top 3-onderscheidingen in totaal dertien prijzen toegekend: negen keer ging het om de Van der Hoogt-prijs, die vijf keer daarvan een vrouwelijke auteur bekroonde. Bovendien blijken aanmoedigingsprijzen naar verhouding vaker vrouwen te lauweren (zie verderop). Na de Tweede Wereldoorlog ontstaan er meer literatuurprijzen en valt er over de hele linie een geleidelijke stijging van het percentage vrouwelijke laureaten waar te nemen: van 12% in de jaren vijftig tot 41% in de jaren tien van de eenentwintigste eeuw in het hele corpus; van 10% tot 47% in de top 10; en van 4% tot 23% in de top 3. Die stijging is echter geen rechte lijn, maar blijkt te fluctueren.

Voor de geleidelijke stijging van vrouwelijke laureaten zijn verschillende sociaalhistorische en veldtheoretische verklaringen te geven. Vanaf de jaren zeventig ontstaat er bijvoorbeeld in het licht van de tweede feministische golf opnieuw aandacht voor vrouwenemancipatie. Dit heeft onder meer geresulteerd in de komst van literatuurprijzen voor vrouwelijk talent, zoals de Annie Romein-prijs (1979, thans Opzij Literatuurprijs) en Anna Bijns Prijs (1985). De stijging van het percentage vrouwelijke laureaten onder top 10-onderscheidingen kan gedeeltelijk worden verklaard door de oprichting van deze prijzen. Een andere factor is de komst van nieuwe aanmoedigingsprijzen, zoals de Anton Wachter-prijs (1977) voor proza en C. Buddingh'-prijs (1988) voor poëzie, die veel meer vrouwelijke auteurs blijken te bekronen dan andere top 10-onderscheidingen. Kennelijk zijn er onder beginnende schrijvers gelijke(re) kansen om in de prijzen te vallen dan in latere stadia van de literaire carrière.

Rond de millenniumwisseling daalt het percentage vrouwelijke laureaten daarentegen: van 28% in de jaren negentig tot 26% in de jaren nul in het hele corpus; van 21% tot 18% in de top 10; en van 19% tot 10% in de top 3. Een belangrijke oorzaak hiervan is de komst van de eerdergenoemde commerciële fondsprijzen: de AKO Literatuurprijs en Libris Literatuur Prijs. Zij domineren (samen met de P.C. Hooft-prijs) vanaf de jaren negentig de top 3-onderscheidingen en geven als relatief nieuwe bekroningen met een vooralsnog omstreden positie in de interne logica van literatuurprijzen blijk van bijzonder conservatief bekroningsgedrag. In de jaren negentig en jaren nul daalt hun percentage vrouwelijke laureaten van 20% naar 10% (AKO) respectievelijk 17% naar 10% (Libris). Het percentage vrouwelijke

Figuur 3. Percentage vrouwelijke laureaten.

laureaten van de P.C. Hooft-prijs zakt eveneens van 20% tot 10%. Deze top 3-onderscheidingen verklaren de plotselinge daling van het percentage vrouwelijke laureaten.

In de jaren tien van de eenentwintigste eeuw worden juist opvallend meer vrouwen dan voorheen bekroond. Deze trend valt over de hele linie waar te nemen: van 26% in de jaren nul tot 40% in de jaren tien in het hele corpus; van 18% tot 47% in de top 10; en van 10% tot 23% in de top 3. Bovendien wordt deze ontwikkeling zichtbaar onder alle soorten literatuurprijzen: van aanmoedigingsprijzen tot oeuverprijzen; en van oude tot nieuwe prijzen. In deze periode stijgt bijvoorbeeld het percentage vrouwelijke laureaten van de P.C. Hooft-prijs van 10% naar 40%. Ook dat van de AKO Literatuurprijs (omgedoopt tot ECI Literatuurprijs en vervolgens BookSpot Literatuurprijs) stijgt van 10% naar 20%. Bij debuutprijzen vallen vrouwen nu zelfs vaker in de prijzen dan mannen: het percentage vrouwelijke laureaten van de Anton Wachter-prijs en C. Buddingh'-prijs groeit exponentieel in deze periode van respectievelijk 20% en 30% naar 80% elk.

Aan deze ontwikkeling liggen verschillende oorzaken ten grondslag. Enerzijds heeft de hernieuwde publieke belangstelling voor feministische onderwerpen, zoals gelijke kansen voor vrouwen die streven naar topposities, jury's mogelijk meer bewust gemaakt van gendervooroordelen in het literaire veld. Anderzijds worden jury's steeds 'diverser' en zijn vrouwen inmiddels zelfs in de meerderheid (53%) in de jurysamenstelling van top

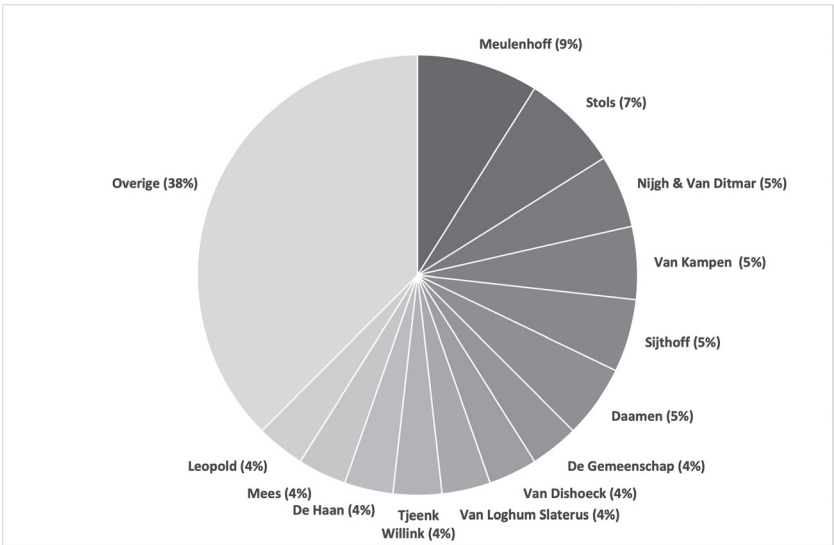
10-onderscheidingen (Boudewijn 2020b: 39). De toestroom van vrouwelijke juryleden valt opvallend samen met de recente stijging van het aantal vrouwelijke laureaten en lijkt dan ook van invloed op de *judging habitus*: niet zozeer omdat vrouwen alleen andere vrouwen zouden willen bekronen, maar omdat 'gemengde' groepen in de regel 'inclusievere' keuzes maken – óók de bekroning van Heitman met de Libris Literatuur Prijs, die in zijn hele geschiedenis slechts drie keer eerder een vrouw bekroonde, past in deze trend.

3.4 Uitgeverijen

Heitman publiceert haar werk bij Atlas Contact. Uitgeverijen vormen een belangrijke institutie in de productie van literatuur en oordelen eveneens over literaire kwaliteit, want zij bepalen in de eerste plaats wat de moeite waard is om als literatuur te publiceren (Janssen 2000: 67-68). Uitgeverijen kunnen zoals gezegd een actieve rol spelen in de verdeling van literatuurprijzen: omdat zij bijvoorbeeld een voorselectie uit het literaire aanbod maken, doordat zij slechts een beperkt aantal titels mogen inzenden of inschrijfgeld moeten betalen om een werk te laten meedingen. De keuze van de jury geschiedt in zulke gevallen dus op basis van de (onbewuste) literaire voorkeuren en strategieën van uitgeverijen. Uitgevers of werknemers van uitgeverijen zijn daarentegen zelden juryleden: van de top 10-prijzen is steeds <1% in het uitgeversvak werkzaam (Boudewijn 2020b: 41).

In deze paragraaf zal ik ingaan op de rol van uitgeverijen in bekroningsgedrag. Ik zal mij vanaf nu voornamelijk richten op top 10-onderscheidingen, omdat deze prijzen ten opzichte van andere bekroningen uit het corpus een grotere rol spelen in de symbolische productie van literatuur. In het geval van uitgeverijen concentreer ik mij op top 10-bekroningen die worden uitgelooft voor een specifiek werk. Oeuvreprijzen zijn minder makkelijk aan één bepaalde uitgeverij te koppelen, omdat bijvoorbeeld auteurs in de loop van hun carrière van uitgever veranderen of hun werk afhankelijk van het genre bij verschillende fondsen onderbrengen. Het ligt voor de hand om aan te nemen dat de laureaten van oeuvreprijzen overwegend aan dezelfde veelvoorkomende uitgeverijen zijn verbonden, aangezien aan een oeuvreprijs in de regel eerst een aantal prijzen voor een specifiek werk voorafgaat. Als uitgeverij is steeds de naam van de uitgever of het fonds genoteerd die op het titelblad van de eerste druk wordt vermeld.

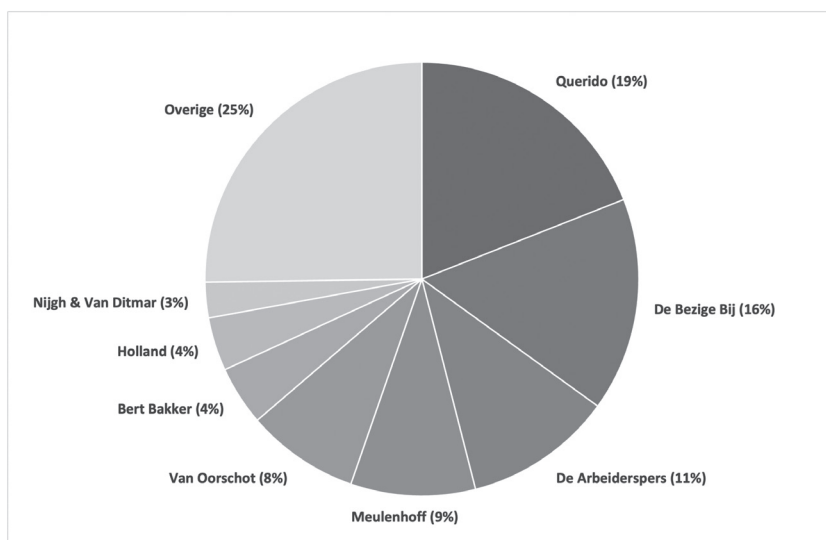
Om ontwikkelingen en verschuivingen door de tijd heen te kunnen bestuderen, heb ik in het onderzochte tijdvak in drie periodes opgesplitst: 1880-1949 (waarin de eerste particuliere fondsprijzen zijn ontstaan), 1950-1989 (waarin de overheidsprijzen een prominente rol gaan spelen) en

Figuur 4a. Dominante uitgeverijen onder laureaten (1880-1949).

1990-2019 (waarin commerciële fondsprijzen gaan domineren). Figuur 4a toont de periode 1880-1949, waarin uitgeverijen elk gemiddeld 1,64 (4%) van de in totaal 56 laureaten leveren die om een specifiek werk met een top 10-prijs zijn bekroond. Uitgeverijen die onder dat gemiddelde scoren, zijn opgenomen in de categorie 'overige' (die misschien omvangrijk lijkt, maar waarin het gaat om uitgeverijen die in de onderzochte periode slechts één laureaat hebben geleverd). De meeste bekroonde werken zijn uitgegeven door Meulenhoff (9%), gevolgd door Stols (7%) en Nijgh & Van Ditmar, Van Kampen, Sijthoff en Daamen (elk 5%). Samen leveren zij ruim een derde (36%) van de laureaten uit deze periode.

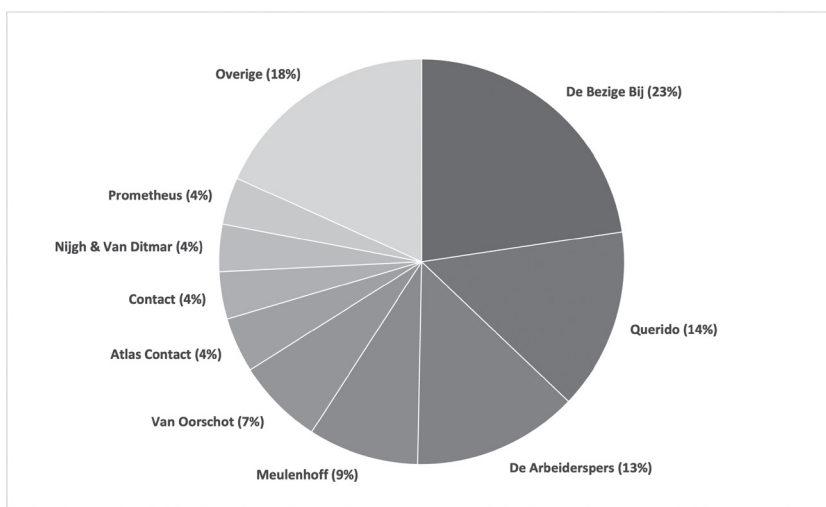
Figuur 4b beslaat de periode 1950-1989, waarin een uitgeverij gemiddeld 5,13 (3%) van de in totaal 226 laureaten levert. De winnaars onder de uitgeverijen zijn bedrijven die al voor of tijdens de Tweede Wereldoorlog ontstonden, maar die zich na de oorlog (in toenemende mate) zijn gaan toeleggen op de uitgave van oorspronkelijk Nederlandstalige literatuur. In dit tijdvak begint zich een patroon af te tekenen dat voor de rest van de onderzochte periode bepalend zal blijken. Uitgeverij Querido verzorgt de uitgave van 19% van de bekroonde titels, De Bezige Bij 16% en De Arbeiderspers 11%. Samen vertegenwoordigen zij bijna de helft (46%) van de laureaten van top 10-onderscheidingen voor een specifiek werk. Zij worden op de voet gevolgd door Meulenhoff (9%) en Van Oorschot (8%). In totaal wordt bijna twee derde (63%) van de bekroonde titels uit deze periode door een van deze uitgeverijen geleverd.

Figuur 4b. Dominante uitgeverijen onder laureaten (1950-1989).

Figuur 4c toont de periode 1990-2019, waarin een uitgeverij gemiddeld 5,48 (4%) van de in totaal 159 laureaten levert. Dezelfde drie uitgeverijen zijn dominant: De Bezige Bij sleept 23% van de prijzen in de wacht, Querido 14% en De Arbeiderspers 13%. Samen hebben zij een aandeel van 50% in de top 10-bekroningen voor een specifiek werk. Zij worden opnieuw op de voet gevolgd door Meulenhoff (9%) en Van Oorschot (7%). Tezamen verzorgen zij twee derde (66%) van de bekroonde literaire werken uit deze periode. In dit verband verdient Atlas Contact, de uitgeverij van Heitman, een speciale vermelding. Deze uitgever vormt een fusie van de uitgeverijen L.J. Veen, Atlas, Contact en Augustus. Wanneer de bekroonde werken van die afzonderlijke uitgeverijen bij elkaar worden opgeteld, dan hebben zij een aandeel van 13% in de top 10-bekroningen (gelijk aan De Arbeiderspers en groter dan Meulenhoff of Van Oorschot).

Wanneer we naar de individuele top 10-prijzen kijken, dan valt op dat De Bezige Bij en Querido de hofleveranciers van vrijwel alle onderscheidingen zijn: van zowel prozaprijzen als poëzieprijzen; en van zowel overheidsprijzen als particuliere en commerciële fondsprijzen. Andere uitgeverijen met een groot aandeel in de bekroningen die per prijs in wisselende volgorde op plaats drie, vier en vijf staan, zijn: De Arbeiderspers, Meulenhoff en Van Oorschot. Alleen bij de relatief nieuwe aanmoedigingsprijzen, de Anton Wachter-prijs en C. Buddingh'-prijs, levert De Arbeiderspers de meeste laureaten, gevolgd door De Bezige Bij en Querido. Wat verder opvalt is dat

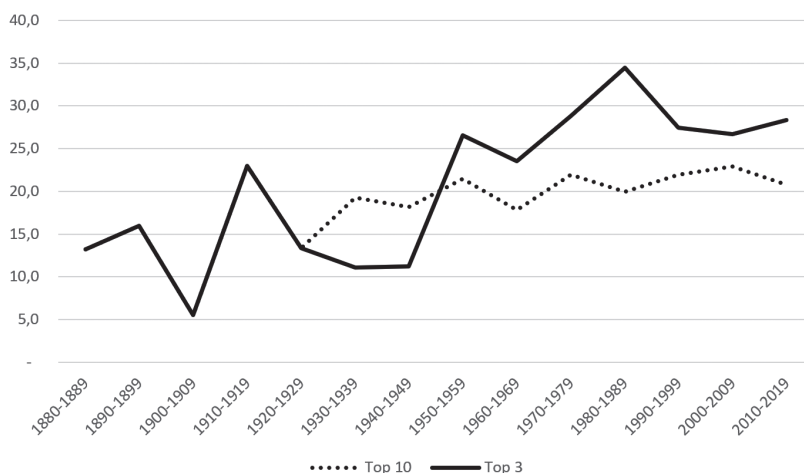
Figuur 4c. Dominante uitgeverijen onder laureaten (1990-2019).

de categorie 'overige' uitgeverijen door de jaren heen procentueel steeds kleiner wordt (van 38% naar 25% en 18%). Het blijkt er dus steeds meer toe te doen bij welke uitgeverij een auteur zijn/haar/hun werk publiceert.

Vakjury's laten zich kennelijk (onbewust) leiden door de uitgeverij waaraan een auteur is verbonden. De naam van de uitgeverij en het prestige dat ermee wordt geassocieerd heeft een signaalfunctie en fungeert als een soort kwaliteitskeurmerk voor een auteur of tekst (Dorleijn & Van Rees 2006: 18-19). Onder debutanten, over wier werk nog geen of weinig consensus bestaat, is de uitgeverij vaak bepalend of een werk voor een (debuut)prijs in ogenschouw wordt genomen (Janssen 2000: 75 e.v.). Uitgeverijen vormen dus een belangrijke factor in bekroningsgedrag: wie bij de 'juiste' uitgever zit, ziet zijn/haar/hun winkansen aanzienlijk verbeteren. Dat geldt niet alleen voor debutanten, maar ook voor gevestigde auteurs, die in de regel bij De Bezige Bij, Querido, De Arbeiderspers, Meulenhoff, Van Oorschot of – zoals Heitman – Atlas Contact dienen te publiceren om door vakjury's ter bekroning overwogen te worden.

3.5 Duur van debuut tot een top 10- of top 3-prijs

Heitman debuteerde in 2019 en is daarmee pas kort actief in het literaire veld. De duur sinds het debuut van een auteur speelt eveneens een rol in zijn/haar/hun kansen om een top 10- of top 3-prijs te winnen. Naarmate een schrijver langer actief is, bestaat er meer consensus over diens/dier positie in het literaire veld. Duur is dan ook een belangrijkere indicator

Figuur 5. Gemiddelde duur van debuut tot een top 10- en een top 3-prijs.

dan leeftijd, hoewel leeftijd en duur vaak samenhangen: wie bijvoorbeeld jong debuteert, is langer actief en heeft meer titels (en prijzen) op zijn/haar/hun naam staan, naarmate hij/zij/die ouder wordt. Duur is bovendien van invloed op het soort prijzen waarvoor een auteur in aanmerking komt: laureaten van aanmoedigingsprijzen zijn het kortste actief (doorgaans <1-3 jaar, afhankelijk van de frequentie waarmee de desbetreffende prijs wordt toegekend) en laureaten van oeuvreprijzen het langste (in de regel >30 jaar).

Om te bepalen hoe lang iemand actief is, moet worden vastgesteld wanneer diegene het literaire veld voor het eerst betrad. Als debuutjaar is het jaar gehanteerd, waarin auteurs hun eerste zelfstandige werk bij een literaire uitgeverij publiceerden. In sommige gevallen hebben zij eerder in literaire tijdschriften gepubliceerd, maar omdat alle top 10-onderscheidingen worden toegekend voor zelfstandige werken en niet voor tijdschriftbijdragen is het jaar van hun eerste roman/novelle of bundel genomen. Figuur 5 toont dat voor de Tweede Wereldoorlog, als gevolg van het zeer beperkte aantal prijzen dat destijds werd uitgelooft, de gemiddelde duur sinds het debuut van een laureaat van een top 10-onderscheiding schommelt. Na de oorlog stabiliseert de gemiddelde duur zich voor top 10-bekroningen rond de 21 jaar en voor top 3-onderscheidingen rond 28,2 jaar. Uiteraard zijn er verschillen tussen de afzonderlijke soorten prijzen aan te wijzen.

De gemiddelde duur van debuut tot een top 10-bekroning voor het 'beste' werk van het jaar varieert tussen de 15 en 23 jaar – de aanmoedigingsprijzen uitgezonderd, omdat laureaten die normaliter binnen enkele jaren na hun

debuut ontvangen. Er is een verschil tussen oude prijzen (die vóór of kort na de oorlog zijn ontstaan) en nieuwe onderscheidingen (die in de jaren tachtig en negentig zijn ingesteld). De laureaten van oude prijzen zijn voorafgaand aan hun bekroning in de regel minder lang actief dan die van nieuwe onderscheidingen. In het geval van prijzen voor verhalend proza gemiddeld 17 jaar (F. Bordewijk-prijs) en 16,2 jaar (Multatuli-prijs, voorheen Prozaprijs van de gemeente Amsterdam) tegenover 18,1 jaar (AKO Literatuurprijs en diens opvolgers) en 23,3 jaar (Libris Literatuur Prijs). In het geval van poëzieprijzen gemiddeld 15,6 jaar (Jan Campert-prijs) en 17 jaar (Herman Gorter-prijs, voorheen Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam) tegenover 22,3 jaar (VSB Poëzieprijs, thans De Grote Poëzieprijs).

Daarmee beschikken deze nieuwe prijzen over een conservatievere *judging habitus* dan de oude(re) top 10-prijzen. Een verklaring hiervoor kan worden gevonden in de interne logica van literatuurprijzen. Nieuwe prijzen moeten zich bewijzen als literaire autoriteit en dienen een concurrentiepositie ten opzichte van bestaande prijzen te veroveren, vooral als zij min of meer dezelfde doelstelling hebben (English 2005: 53-54). Door gevestigde auteurs te bekronen, over wier werk al (een hoge mate van) consensus bestaat, kunnen nieuwe onderscheidingen hun concurrentiepositie bevorderen. Prijzen en laureaten staan namelijk in een kruistelling tot elkaar: zoals de prijs prestige aan de laureaat kan verlenen, verleent de laureaat – mits hij/zij/die de prijs accepteert – evenzogoed prestige aan de prijs door zijn/haar/hun naam eraan te verbinden (123). Nieuwe top 10-prijzen, zoals de Libris Literatuur Prijs en VSB Poëzieprijs, bekroonden in hun beginjaren bijvoorbeeld auteurs die gemiddeld 34,3 respectievelijk 36 jaar geleden waren gedebuteerd, van wie bovendien een groot aantal inmiddels al was gelauwerd met één of meerdere oevreprijzen.

Auteurs ontvangen oevreprijzen (gezien de doelstelling van zulke onderscheidingen) pas relatief laat in hun literaire carrière. De gemiddelde duur van debuut tot oevreprijs is dan ook veel langer: 34,8 jaar voor de Constantijn Huygens-prijs, 34,9 voor de P.C. Hooft-prijs en 48,8 jaar voor de Prijs der Nederlandse Letteren. In de jaren tachtig bestond de top 3 geheel uit oevreprijzen, hetgeen de piek in Figuur 5 verklaart. De duur van debuut tot bekroning met de P.C. Hooft-prijs loopt bovendien op van 30+ jaar in de jaren vijftig naar 40+ jaar in de eenentwintigste eeuw. De top 3 wordt sinds de jaren negentig uitgemaakt door de P.C. Hooft-prijs, AKO Literatuurprijs en Libris Literatuur Prijs, die zoals eerder opgemerkt door een conservatieve *judging habitus* worden gekenmerkt. De Libris-jury lijkt met de bekroning van Heitman dan ook een nieuwe weg ingeslagen te zijn: waar zij voorheen vooral oude(re) mannen met een lange literaire carrière bekroonde, kiest zij nu nadrukkelijk voor een jonge vrouw die recentelijk debuteerde.

3.6 Eerdere bekroningen

Heitman werd voor haar debuut *De wateraap* (2019) genomineerd voor de Jan Wolkers-prijs, Bronzen Uil en Anton Wachter-prijs. Nominaties en bekroningen worden doorgaans onderdeel van het literaire cv van een auteur en spelen getuige de stickers met 'genomineerd voor...' en 'winnaar van...' een rol in de marketingstrategieën van uitgeverijen. Daarnaast blijken met name eerder gewonnen prijzen een factor in bekroningsgedrag. Zo heeft Verdaasdonk al geconstateerd dat de Constantijn Huygens-prijs opvallend vaak aan de P.C. Hooft-prijs voorafgaat (Verdaasdonk 2008a: 131, 134, 139). In deze paragraaf zal ik nagaan welke bekroningen de kans op het winnen van een top 3-prijs beïnvloeden. De top 3 van als meest prestigieus waargenomen onderscheidingen bestaat in de onderzochte periode hoofdzakelijk uit door de overheid gefinancierde oeuverprijzen, de Prijs der Nederlandse Letteren, P.C. Hooft-prijs en Constantijn Huygens-prijs; en commerciële fondsprijzen, de AKO Literatuurprijs en Libris Literatuur Prijs.

De laureaten van de gedeelde Vlaams-Nederlandse Prijs der Nederlandse Letteren hebben eerder gemiddeld 3,3 top 10-prijzen gewonnen (en de Nederlandse winnaars daarvan 4,5). Bovendien hebben alle laureaten – met uitzondering van Hugo Claus – eerder een Nederlandse of Belgische oeuverprijs gekregen: het betreft 12 keer (55%) de P.C. Hooft-prijs, 11 keer (50%) de Constantijn Huygens-Prijs, 5 keer (23%) een oeuverprijs van de Vlaamse Gemeenschap (een Belgische overheidsprijs voor oorspronkelijk Nederlandstalige literatuur) en één keer (4,5%) de Anna Bijns Prijs. Alle Nederlandse laureaten – met uitzondering van Jeroen Brouwers, die de Prijs der Nederlandse Letteren bovendien weigerde – hebben eerder de P.C. Hooft-prijs gewonnen. Alle Belgische laureaten zijn eerst met één of meerdere prijzen van de Vlaamse Gemeenschap bekroond: in alle gevallen met een prijs voor een specifiek werk en in vijf gevallen met een oeuverprijs (website Vlaamse Gemeenschap, geraadpleegd op 24 augustus 2022).

Voor Nederlandse laureaten vormt de P.C. Hooft-prijs dus een impliciete voorwaarde om de Prijs voor de Nederlandse Letteren te winnen. Die prijs is van oorsprong een bekroning voor een specifiek werk, maar wordt sinds 1956 toegekend voor een oeuvre (Michaël e.a. 1986: 33). Als oeuverprijs is hij binnen de onderzochte periode 58 keer uitgereikt en wordt hij afwisselend toegekend voor verhalend proza, beschouwend proza en poëzie. Ik heb in dit verband alleen de laureaten onderzocht die de onderscheiding als oeuverprijs ontvingen. Laureaten hebben eerder gemiddeld 2,4 top 10-prijzen gewonnen. In 25 keer van de gevallen (43%) gaat het om een bekroning met een andere oeuverprijs, namelijk de Constantijn Huygens-prijs. Voor de afzonderlijke categorieën waarin de P.C. Hooft-prijs wordt toegekend, blijken

de (inmiddels opgeheven) literatuurprijzen van de gemeente Amsterdam goede indicatoren: voorafgaat 31 keer (53%) de Herman Gorterprijs (poëzie), 14 keer (24%) de Multatuli-prijs (verhalend proza) en 8 keer (13,8%) de Busken Huet-prijs (beschouwend proza).

De Constantijn Huygens-prijs is dus op zijn beurt een goede indicator voor het winnen van de P.C. Hooft-prijs en betreft een bekroning van de Jan Campert Stichting. Laureaten hebben gemiddeld 1,7 top 10-prijzen gewonnen, voordat zij met de Constantijn Huygens-prijs worden gelauwerd: 13 keer (18%) gaat hieraan de F. Bordewijk-prijs vooraf, 13 keer (18%) de Herman Gorterprijs, 11 keer (15,3%) Multatuli-prijs en 8 keer (11,1%) de Jan Campert-prijs. De Constantijn Huygens-jury's oriënteren zich dus niet enkel op de poëzie- en prozaprijzen van de eigen stichting, maar ook op die van de gemeente Amsterdam – tezamen vormen zij de enige gemeentelijke literatuurprijzen die langdurig in de top 10 van als prestigieus gepercipieerde onderscheidingen voorkomen. Tegelijk moet worden aangetekend dat (met name in recente jaren) de Constantijn Huygens-prijs ook regelmatig gaat naar auteurs die niet eerder een van deze prijzen wonnen, maar dat hij (vrijwel) nooit wordt toegekend aan schrijvers zonder ten minste één andere onderscheiding uit het corpus op hun naam.

Het effect van commerciële fondsprijzen op het bekroningsgedrag van oeuvrepreizen is nog onvoldoende zichtbaar. Dat komt doordat zij relatief laat zijn ingesteld, maar zij domineren sinds de jaren negentig wel de top 3-onderscheidingen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de Libris Literatuur Prijs een afsplitsing van de AKO Literatuurprijs is. Verdaasdonk heeft eerder vastgesteld dat zij ondanks hun gelijke doelstelling en opzet nog nooit dezelfde roman hebben bekroond, hetgeen hij ziet als verder bewijs dat literaire kwaliteit in andere zaken moet worden gezocht dan in het bekroonde werk zelf (Verdaasdonk 2008a: 141-142). Daarnaast valt op dat commerciële fondsprijzen zelden (AKO) of nooit (Libris) debuten bekronen, terwijl een debuut in theorie de 'beste' roman van het jaar kan zijn. Zij lauweren in de regel alleen gevestigde auteurs. Hun laureaten hebben gemiddeld eerder 1,4 top 10-prijzen gewonnen: 33% van de AKO-laureaten en 23% van de Libris-winnaars is eerder met de F. Bordewijk-prijs bekroond; daarnaast is 23% van Libris-laureaten al met de Constantijn Huygens-prijs gelauwerd.

Literatuurprijzen concurreren niet alleen met elkaar, maar vormen tegelijkertijd een lange en enigszins complexe keten, waarbij het winnen van de ene prijs vaak een ongeschreven regel of impliciete voorwaarde vormt voor het later winnen van een andere prijs. Wanneer een onderscheiding eenmaal een (concurrentie)positie in het literaire veld heeft verworven, gaat hij functioneren als een kwaliteitskeurmerk en krijgt hij een signaalfunctie voor

andere prijzen – hoewel volgens English de concurrentiestrijd tussen prijzen nooit helemaal is gestreden en zij voortdurend hun positie ten opzichte van elkaar blijven bevechten (English 2005: 60-63). Aan het begin van die keten staan aanmoedigingsprijzen en aan het einde oeuvreprijzen, maar die laatste vormen niet per se het eindpunt. Vooral nieuwe prijzen, zoals de AKO Literatuurprijs en Libris Literatuur Prijs, bekronen regelmatig later werk van laureaten van oeuvreprijzen – mogelijk om door 'veilige' in plaats van 'gewaagde' keuzes te maken hun concurrentiepositie te bevorderen.

4 Conclusie

Hoewel literaire kwaliteit doorgaans door vakjury's in de bekroonde werken wordt gezocht, blijkt hun perceptie daarvan in hoge mate te worden gestuurd door een aantal sociale en institutionele factoren. In hoeverre het daarbij om bewuste of onbewuste processen gaat, is niet van belang in deze bijdrage: ik heb onderzocht wat jury's doen, niet zozeer wat zij voorafgaand aan een bekroning denken. Een bekroning is de uitkomst van een besluitvormingsproces. Hoe dat proces eruit ziet en wat er tijdens dat proces gedacht en/of gezegd is, blijkt in de praktijk lastig te onderzoeken. Juryberaden vinden immers in de regel achter gesloten deuren plaats. Uiteindelijk wordt weinig ervan openbaar gemaakt, behalve dan wat de jury erover kwijt wil in het juryrapport. Dat rapport vormt tegelijkertijd een zorgvuldig geformuleerde pr-tekst om niet alleen de laureaat, maar ook de prijs in een gunstig daglicht te stellen. Ik heb het bekroningsgedrag van jury's bestudeerd met behulp van het begrip *judging habitus*, een systeem van geïnternaliseerde disposities over literatuur die bewust of onbewust een rol spelen bij het toekennen van een prijs.

Tot in de eenentwintigste eeuw lijkt de *judging habitus* van als prestigieus gepercipieerde prijzen zich te vormen naar het smaakoordeel van de (witte) Nederlandse (cisgender) man van middelbare leeftijd – al dan niet omdat die tot dan toe de juriesamenstelling heeft gedomineerd of omdat vakjury's zijn literaire voorkeuren en ideeën over literaire kwaliteit hebben geïnternaliseerd (cf. Boudewijn 2020b: 42). Als vuistregel kan worden gesteld: hoe 'prestigieuzer' de prijs, des te conservatiever de *judging habitus*. Uit de Databank Literaire Prijzen en aanvullende gegevens blijkt namelijk dat de gemiddelde laureaat van een top 10-prijs (en zeker die van een top 3-prijs) een Nederlandse man van 50+ is, die zijn werk publiceert bij een selecte groep van literaire uitgeverijen, al >20 jaar in het literaire veld actief is en reeds één of meerdere prijzen in de wacht heeft gesleept. Daarbij geldt over het algemeen ook dat naarmate een prijs met meer prestige wordt geassocieerd,

voor kandidaten die niet aan dit literaire standaardprofiel voldoen (zoals vrouwen en debutanten), het des te moeilijker is om te winnen.

Daarnaast speelt de interne logica van literatuurprijzen een rol in het bekroningsgedrag van vakjury's. Prijzen vormen een geïndexeerd systeem van symbolische waarde(ring) en verkeren in een voortdurende competitie met elkaar om hun aanspraak op literaire autoriteit te doen gelden. Daarbij verschilt de *judging habitus* van oude(re) prijzen van die van nieuwe(re) prijzen. Nieuwe prijzen proberen een concurrentiepositie ten opzichte van bestaande prijzen te veroveren – zeker als zij (min of meer) dezelfde doelstelling hebben als oude prijzen. Door gevestigde auteurs te lauweren, over wier werk al een hoge mate van consensus bestaat, kunnen zij hun concurrentiepositie in het literaire veld bevorderen. Dergelijke prijzen bekronen aanvankelijk frequenter schrijvers die beantwoorden aan het literaire standaardprofiel, zoals uit de Databank Literaire Prijzen en aanvullende gegevens blijkt, terwijl prijzen die inmiddels een sterke concurrentiepositie hebben verworven vaker daarvan afwijken en een inclusievere keuze uit het literaire aanbod doen. De Libris Literatuur Prijs en de bekroning van Heitman zijn daarvan een voorbeeld.

De diversiteit van de samenleving, die volgens de Libris-jury nog onvoldoende in de Nederlandstalige literatuur wordt weerspiegeld, komt al wel vaker tot uitdrukking in bekroningsgedrag. De *judging habitus* van top 10-prijzen lijkt progressiever te worden – mogelijk door de toegenomen maatschappelijke aandacht voor inclusiviteit en/of door een diversere samenstelling van vakjury's (cf. Boudewijn 2020b: 46). Daarnaast is de concurrentiepositie van nieuwe prijzen, zoals de Libris Literatuur Prijs, ondertussen minder omstreden geworden.¹⁰ Jury's lijken zich dan ook (steeds) minder door het literaire standaardprofiel te laten leiden. Behalve de bekroning van Heitman valt bijvoorbeeld te denken aan: Murat Isik (Libris Literatuur Prijs 2018), Radna Fabias (De Grote Poëzieprijs 2019), Maxim Februari (P.C. Hooft-prijs 2020), Maud Vanhauwaert (Jan Campert-prijs 2021), Marieke Lucas Rijneveld (F. Bordewijk-prijs 2021), Astrid Roemer (Prijs der Nederlandse Letteren 2021), Simone Atangana Bekono (Anton Wachter-prijs 2022), Maxime Garcia Diaz (C. Buddingh'-prijs 2022) en Marion Bloem (Constantijn Huygens-Prijs 2022).

In hoeverre er daadwerkelijk sprake is van een nieuwe trend in bekroningsgedrag, zullen niet alleen toekomstige bekroningen moeten uitwijzen,

10 In een eerdere bijdrage ben ik uitgebreid ingegaan op de komst van commerciële fondsprijzen, hun aanvankelijk omstreden positie in het literaire veld en hun ontwikkeling tot 'keurmerk van literaire kwaliteit' (Boudewijn 2020a: 35-44).

maar ook verder onderzoek, waarin naast de onderzochte factoren bijvoorbeeld ook etniciteit, genderidentiteit en de mate van inclusiviteit van long- en shortlists in ogenschouw worden genomen.

Bibliografie

- Aboutaleb e.a. 2022a – A. Aboutaleb e.a., 'Juryrapport Libris Literatuur Prijs 2022', 9 mei 2022; <https://www.librisprijs.nl/winnaar-2022/>.
- Aboutaleb e.a. 2022b – A. Aboutaleb e.a., 'Juryrapport Nominaties Libris Literatuur Prijs 2022', 28 februari 2022; <https://www.librisprijs.nl/juryrapport-nominaties-libris-literatuur-prijs-2022/>.
- Amatmoekrim 2015 – K. Amatmoekrim, 'Een monoculturele uitwas. De ondraaglijke witheid van de Nederlandse letteren'. In: *De groene Amsterdammer*, 20 augustus 2015.
- Van Baelen 2013 – C. van Baelen, *1 + 1 = zelden 2. Over grensverkeer in de Vlaams-Nederlandse literaire boekenmarkt*. Den Haag: Nederlandse Taalunie, 2013.
- Bax e.a. 2022 – S. Bax, J. Dera, A. Oerlemans & K. van der Starre, 'Het literaire veld als schema. Actuele kanttekeningen bij een dominant model in de neerlandistiek'. In: *TNTL* 138 (2022) 2, p. 164-180.
- De Bestseller 60 – CPNB, *De Bestseller 60*; <https://www.debestseller60.nl>.
- Van Bork e.a. 2012-heden – G. van Bork e.a., *Algemeen letterkundig lexicon*, 2012-heden; https://www.dbnl.org/tekst/dela012algeo1_01/.
- Boudewijn 2020a – P. Boudewijn, "Alleen vette prijzen doen ertoe". De receptie van literatuurprijzen in de literaire dag- en weekbladkritiek'. In *TNTL* 136 (2020) 1, p. 20-54.
- Boudewijn 2020b – P. Boudewijn, "And the award goes to...". Women on the Dutch literary award scene'. In: *Journal of Dutch Literature* 11 (2020) 1, p. 29-52.
- Bourdieu 1992 – P. Bourdieu, *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep, 1992.
- Bourdieu 1993 – P. Bourdieu, *De regels van de kunst. Wording en structuur van het literaire veld*. Amsterdam: Van Gennep, 1993.
- Van Boven 1992 – E. van Boven, *Een hoofdstuk apart. 'Vrouwenromans' in de literaire kritiek 1989-1930*. Amsterdam: Sara/Van Gennep, 1992.
- Databank Literaire Prijzen – Literatuurmuseum, *Databank Literaire Prijzen*; www.literaireprijzen.nl.
- Van der Deijl e.a. 2016 – L. van der Deijl, S. Pieterse, M. Prinse & R. Smeets, 'Mapping the demographic landscape of characters in recent Dutch prose. A quantitative approach to literary representation'. In: *Journal of Dutch Literature* 7 (2016) 1, p. 20-42.

- Demoor e.a. 2008 – M. Demoor, F. Saeys & S. Lievens, “And the Winner Is?” Re-searching the Relationship between Gender and Literary Awards in Flanders, 1981-2001’. In: *Journal of Gender Studies* 17 (2008) 1, p. 27-39.
- Dorleijn 2002 – G. Dorleijn, ‘De achterkant van de recente poëzie. De VSB Poëzieprijs 1993-2002’. In: *Nederlandse Letterkunde* 7 (2002) 4, p. 389-425.
- Dorleijn & Van Rees 2006 – G. Dorleijn & K. van Rees (red.), *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000*. Nijmegen: Vantilt, 2006.
- English 2005 – J. English, *The economy of prestige. Prizes, awards, and the circulation of cultural value*. Cambridge, MA [etc.]: Harvard University Press, 2005.
- Janssen 2000 – S. Janssen, ‘Onderzoek naar twintigste-eeuwse uitgeverijen. Een stand van zaken’. In: *Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis* 7 (2000), p. 65-79.
- Joosten & Vaessens 2004 – J. Joosten & T. Vaessens, ‘Problemen en perspectieven van de modernletterkundige neerlandistiek’. In: *TNTL* 120 (2004) 4, p. 340-355.
- Koolen 2018 – C. Koolen, *Reading beyond the female. The relationship between perception of author gender and literary quality*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam, 2018.
- Libris Literatuur Prijs – Libris Literatuur Prijs; <https://libris.nl/fictie/libris-literatuur-prijs/>.
- Michaël e.a. 1986 – H. Michaël e.a., *Nederlandse literaire prijzen 1880-1985*. Den Haag: Staatsuitgeverij, 1986.
- Nederlandse Taalunie – Nederlandse Taalunie; <http://taalunieversum.org/inhoud/feiten-en-cijfers>.
- De Noij 1988 – W. de Noij, ‘Gentlemen of the jury... The Features of Experts Awarding Literary Prizes’. In: *Poetics* 17 (1988) 6, p. 531-545.
- Prijs der Nederlandse Letteren – Prijs der Nederlandse Letteren; <http://prijsderletteren.org>.
- Schut 2017 – C. Schut, ‘Jan Campert prijzen 2016: “whites only”?’ In: *Neerlandistiek.nl*, 24 januari 2017; <https://www.neerlandistiek.nl/2017/01/jan-campert-literatuurprijzen-2016-whites-only/>.
- Verdaasdonk 2008a – H. Verdaasdonk, ‘De kans om de P.C. Hooft-prijs te winnen’. In: Id., *Snijvlakken van de literatuurwetenschap*. Nijmegen: Vantilt, 2008, p. 125-142.
- Verdaasdonk 2008b – H. Verdaasdonk, ‘De kans om de AKO-prijs of de Libris-prijs te winnen’. In: Id., *Snijvlakken van de literatuurwetenschap*. Nijmegen: Vantilt, 2008, p. 143-167.
- Vlaamse Gemeenschap – Vlaamse Gemeenschap; <https://www.ultimas.be/>.
- Vos 2008 – L. Vos, *Uitzondering op de regel. De positie van vrouwelijke auteurs in het naoorlogse Nederlandse literaire veld*. Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen. Groningen, 2008.

Over de auteur

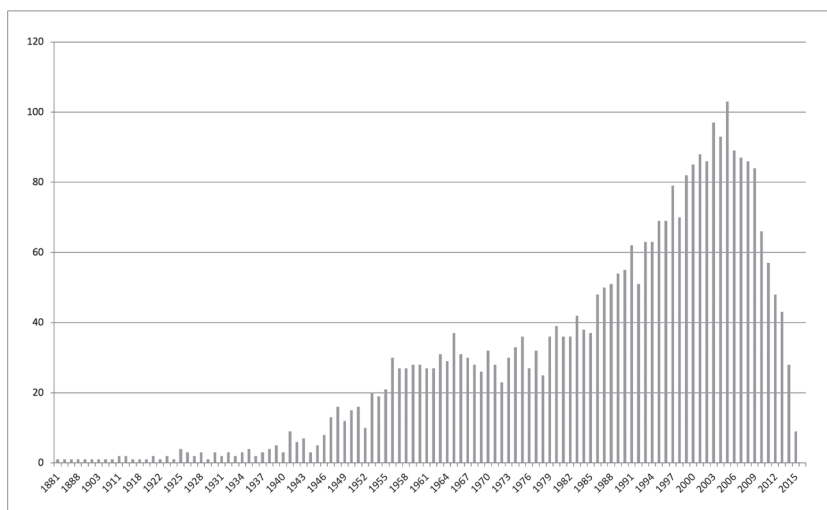
Petra Boudewijn, Universiteit Leiden, Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS), Reuvensplaats 3-4, 2311 BE Leiden

Appendix 1 – Samenstelling van het corpus

In Boudewijn 2020a en 2020b heb ik reeds op zorgvuldige wijze verantwoording afgelegd over waaruit het corpus bestaat en welke gegevens afkomstig zijn uit de Databank Literaire Prijzen en welke door mij zijn aangevuld. Ik zal die verantwoording hieronder kort samenvatten. In de Databank Literaire Prijzen zijn 556 prijzen opgenomen. Die prijzen worden toegekend aan een breed scala van auteurs en teksten, die in zeer algemene zin als 'literair' kunnen worden beschouwd (doorgaans omdat zij een vorm van fictie bekronen): variërend van prijsvragen tot oeuvreprijzen; van prijzen voor kinderboeken tot literatuur voor volwassenen; voor lowbrow tot highbrow; en voor teksten uit allerlei uiteenlopende (sub)genres. Na het verwijderen van doublures – veel prijzen staan meerdere keren in de databank vermeld, bijvoorbeeld omdat zij in de loop van tijd van naam veranderen of omdat er van een prijs meerdere per editie worden uitgelooft – blijven er 399 unieke literaire onderscheidingen over. Figuur 6 toont het aantal unieke prijzen dat per jaar is uitgereikt, gebaseerd op de data uit de Databank Literaire Prijzen.

Omdat de databank bestaat uit prijzen in vrijwel elk denkbaar (sub)genre dat ook maar enigszins in aanmerking komt voor de kwalificatie 'literair', heb ik het corpus voor mijn onderzoek verder ingeperkt. Het corpus bevat alleen onderscheidingen die bedoeld zijn voor teksten die oorspronkelijk in het Nederlands zijn geschreven (dus geen vertalingen); die gericht zijn op een volwassen lezerspubliek (dus geen kinderboeken, jeugdliteratuur, etc.); en die uit het veld van de beperkte productie komen (dus geen thrillers, romance novels en andere soorten bestsellers, die traditioneel tot het veld van de massaproductie behoren). Daarnaast heb ik prijsvragen uitgesloten, omdat die een ander soort competitie vormen, waarbij geen gepubliceerd werk of oeuvre wordt bekroond, maar ongepubliceerde teksten ter beoordeling worden voorgelegd aan een jury. Na inperking van het corpus volgens deze criteria blijven er circa 190 unieke prijzen over.

De databank is door het Literatuurmuseum tot 2005 systematisch bijgehouden en tot 2015 alleen sporadisch aangevuld, hetgeen de sterke daling in de eenentwintigste eeuw in Figuur 6 verklaart. Ik heb de databank tot 2020 gecomplementeerd met de ontbrekende gegevens van alle prijzen die op dat

Figuur 6. Aantal unieke Nederlandse literatuurprijzen per jaar.

of enig ander moment tot de top 10-bekroningen behoorden. De databank bevat van oorsprong de volgende gegevens: de naam en het geboortjaar van laureaten; het jaar van bekroning; de bekroonde titels of een aanduiding dat het om een oeuvre gaat; de naam van juryleden; de hoogte van het toegekende prijzengeld; en soms een korte omschrijving van de prijs (sinds wanneer, door wie en met welke doelstelling die wordt uitgereikt, etc.). De databank is door mij aangevuld met de volgende gegevens: het geslacht en de nationaliteit van laureaten en juryleden; het debuutjaar van laureaten; het geboortjaar en de beroepen van juryleden (onderverdeeld in de volgende categorieën: schrijvers, journalisten/recensenten, wetenschappers, uitgevers, boekverkopers, vertalers en overige); en het fonds of de uitgeverij van bekroonde titels.

Appendix 2 – Top 10-bekroningen

Deze appendix bevat een chronologisch overzicht (per decennium) van de onderzochte sociale en institutionele factoren die een rol spelen in het bekroningsgedrag van top 10-literatuurprijzen – met uitzondering van eerdere bekroningen, omdat die zich niet in een dergelijk overzicht laten vervatten. Omdat er vóór de Tweede Wereldoorlog maar een handjevol prijzen bestond, waarvan een groot gedeelte bovendien onregelmatig werd uitgereikt, zijn er uit die periode te weinig onderscheidingen om

per decennium staat op te maken. De bekroningen van top 10-prijzen tot 1950 heb ik daarom samengevoegd om op die manier toch een (enigszins) representatief beeld te kunnen presenteren dat op voldoende data en niet slechts op enkele uitreikingen is gestoeld. De gemiddelden zijn voorts gewogen gemiddelden, waarbij bijvoorbeeld rekening is gehouden met de frequentie waarmee de afzonderlijke prijzen in de onderzochte periode zijn toegekend.

Legenda:

- A Gemiddelde leeftijd van de laureaten
- B Percentage laureaten met de Nederlandse nationaliteit
- C Percentage vrouwelijke laureaten
- D Naam van de dominante uitgeverij
- E Gemiddelde duur van debuut tot een top 10-prijs

<1950	Naam	A	B	C	D	E
1	L.B. en C.W. van der Hoogt-prijs (voorheen Haagsche Post-prijs)	36,9	100%	32%	Nijgh & Van Ditmar/Stols	9,9
2	Dr. Wijnaendts Francken-prijs	49,3	100%	14%	Meulenhoff	15,6
3	Meiprijs	30,7	100%	0%	(geen dominante uitgeverij)	7,3
4	Tollens-prijs	58,2	100%	8%	(oeuvreprijs)	21,2
5	Prijs voor Meesterschap	67,1	100%	20%	(oeuvreprijs)	31,8
6	Prijs van Amsterdam	32,9	86%	0%	Van Dishoeck	9,3
7	P.C. Hooft-prijs (van 1947 t/m 1955 prijs voor een specifiek werk)	63,9	100%	25%	Daamen	27,8
8	Constantijn Huygens-prijs	62,7	100%	0%	(oeuvreprijs)	37,7
9	D.A. Thieme-prijs	52,9	100%	0%	(oeuvreprijs)	18
	Gemiddeld	52,8	98,75%	15%	Meulenhoff	16,8

1950-59	Naam	A	B	C	D	E
1	P.C. Hooft-prijs	64,3	100%	11%	Nijgh & Van Ditmar (vanaf 1956 oeuvreprijs)	32,1
2	L.B. en C.W. van der Hoogt-prijs	37,7	100%	0%	Querido	12,7
3	Constantijn Huygens-prijs	63,1	88,8%	0%	(oeuvreprijs)	36,3
4	Jan Campert-prijs	40,5	100%	0%	De Bezige Bij/Meulenhoff	12,8
5	Vijverberg-prijs	46,9	100%	29%	Stols	16,6
6	Prijs der Nederlandse Letteren	74,0	50%	0%	(oeuvreprijs)	52
7	Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam	40,5	100%	16%	De Bezige Bij/ Holland/Van Oorschot	13,6
8	Essayprijs van de gemeente Amsterdam	54,6	100%	11%	Bert Bakker	25,1
	Gemiddeld	49,1	97%	10%	Holland/Meulenhoff	21,5

1960-69	Naam	A	B	C	D	E
1	P.C. Hooft-prijs	57,5	100%	0%	(oeuvreprijs)	30,3
2	L.B. en C.W. van der Hoogt-prijs	35,1	70%	20%	Querido	7,1
3	Constantijn Huygens-prijs	62,7	66,6%	0%	(oeuvreprijs)	35,8
4	Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam	39,3	100%	5%	Bert Bakker	13
5	Prozaprijs van de gemeente Amsterdam	43,1	100%	7%	Van Oorschot	11,7
6	Vijverberg-prijs	39,6	88,8%	0%	De Bezige Bij	13
7	Jan Campert-prijs	43,6	100%	22%	Querido	15,6
8	Prijs der Nederlandse Letteren	79,7	33,3%	0%	(oeuvreprijs)	54
9	Henriette Roland Holst-prijs	50,1	85,7%	0%	(oeuvreprijs)	22,1
10	Essayprijs van de gemeente Amsterdam	43,6	100%	0%	Van Oorschot	13
	Gemiddeld	45,8	90%	6%	Querido	17,9

‘DE WINNAAR IS EEN BOEK DAT QUA VORM, INHOUD EN DENKKRACHT ZIJN GELIJKE NIET HEEFT’

1970-79	Naam	A	B	C	D	E
1	P.C. Hooft-prijs	58,1	100%	10%	(oeuvreprijs)	32,3
2	Multatuli-prijs (voorheen Prozaprijs van de gemeente Amsterdam)	45,1	75%	13%	De Arbeiders- pers/De Bezige Bij/Querido	17
3	Constantijn Huygens-prijs	62,7	80%	40%	(oeuvreprijs)	34,9
4	L.B. en C.W. van der Hoogt-prijs	35,6	90%	10%	De Bezige Bij/ De Harmonie/ Meulenhoff	8,5
5	Prijs der Nederlandse Letteren	68,0	66,6%	0%	(oeuvreprijs)	42,3
6	F. Bordewijk-prijs (voorheen Vijverberg-prijs)	48,8	90%	0%	De Bezige Bij/ Querido	17,4
7	Herman Gorter-prijs (voorheen Poëzieprijs van de gemeente Amsterdam)	45,3	90%	20%	De Bezige Bij	16
8	Jan Campert-prijs	44,0	55,5%	0%	De Bezige Bij	19,7
9	Henriette Roland Holst-prijs	46,5	100%	0%	(oeuvreprijs)	22,5
	Gemiddeld	49,3	84%	12%	De Bezige Bij	21,9

1980-89	Naam	A	B	C	D	E
1	P.C. Hooft-prijs	60,9	100%	29%	(oeuvreprijs)	28,1
2	Constantijn Huygens-prijs	62,2	100%	20%	(oeuvreprijs)	35,5
3	Prijs der Nederlandse Letteren	65,5	50%	0%	(oeuvreprijs)	43
4	Multatuli-prijs	45,6	90%	10%	De Arbeiderspers/ Querido	17,6
5	L.B. en C.W. van der Hoogt-prijs	35,4	90%	20%	De Arbeiderspers	5,1
6	Jan Campert-prijs	43,3	80%	20%	De Arbeiderspers/ Querido	14,4
7	Herman Gorter-prijs	47,3	88,8%	0%	Querido	19,9
8	F. Bordewijk-prijs	44,7	100%	10%	Meulenhoff/ Querido	16,3
9	AKO Literatuurprijs	43,3	66,7%	33%	(geen dominante uitgeverij)	14,7
10	Anna Bijns Prijs	68,3	100%	100%	(oeuvreprijs)	37,7
11	Anton Wachter-prijs	40,0	100%	25%	(geen dominante uitgeverij)	0,8
	Gemiddeld	49,0	90%	19%	De Arbeiderspers/ Querido	20

1990-99	Naam	A	B	C	D	E
1	P.C. Hooft-prijs	70,6	100%	20%	(oeuvreprijs)	41,5
2	AKO Literatuurprijs (van 1997 t/m 1999 Generale Bank Literatuurprijs)	45,0	90%	20%	Meulenhoff/ Prometheus/ Querido	9,3
3	Libris Literatuur Prijs	64,8	83,3%	17%	(geen dominante uitgeverij)	34,3
4	Constantijn Huygens-prijs	58,1	90%	10%	(oeuvreprijs)	31,1
5	VSB Poëzieprijs	61,7	83,3%	17%	Querido	36
6	L.B. en C.W. van der Hoogt-prijs	42,1	70%	40%	De Arbeiderspers	5,1
7	C. Buddingh'-prijs	40,3	90%	30%	De Bezige Bij/ De Arbeiderspers	2,9
8	F. Bordewijk-prijs	53,7	90%	10%	De Bezige Bij	21,1
9	Prijs der Nederlandse Letteren	69,0	33,3%	33%	(oeuvreprijs)	43,7
	Gemiddeld	54,2	83%	21%	De Bezige Bij	21,9

2000-09	Naam	A	B	C	D	E
1	AKO Literatuurprijs	50,6	90%	10%	De Bezige Bij	19,9
2	P.C. Hooft-prijs	69,4	100%	10%	(oeuvreprijs)	41,4
3	Libris Literatuur Prijs	50,0	80%	10%	Querido	18,8
4	VSB Poëzieprijs	49,1	80%	10%	De Bezige Bij/ Meulenhoff	19,8
5	Constantijn Huygens-prijs	64,9	100%	30%	(oeuvreprijs)	35,9
6	Prijs der Nederlandse Letteren	76,8	100%	25%	(oeuvreprijs)	53,8
7	C. Buddingh'-prijs	39,1	90%	30%	De Arbeiderspers/ Meulenhoff	3,9
8	F. Bordewijk-prijs	47,2	70%	20%	De Bezige Bij	17,9
9	Anton Wachter-prijs	35,4	100%	20%	De Arbeiderspers/ De Geus	3
	Gemiddeld	53,0	89%	18%	De Bezige Bij/ Querido	22,9

'DE WINNAAR IS EEN BOEK DAT QUA VORM, INHOUD EN DENKKRACHT ZIJN GELIJKE NIET HEEFT'

2010-19	Naam	A	B	C	D	E
1	Libris Literatuur Prijs	54,0	70%	10%	De Bezige Bij	21,1
2	P.C. Hooft-prijs	68,5	100%	40%	(oeuvreprijs)	38
3	AKO Literatuurprijs (van 2015 t/m 2017 ECI Literatuurprijs, van 2018 t/m 2019 BookSpot Literatuurprijs)	57,0	60%	20%	De Bezige Bij	26
4	Constantijn Huygens-prijs	65,9	80%	30%	(oeuvreprijs)	33,2
5	VSB Poëzieprijs (sinds 2019 De Grote Poëzieprijs)	48,4	77,7%	44%	De Arbeiderspers	15,9
6	C. Buddingh'-prijs	33,4	90%	80%	Atlas Contact/De Arbeiderspers/ Van Oorschot	0,4
7	Prijs der Nederlandse Letteren	78,3	66,6%	33%	(oeuvreprijs)	54,3
8	Opzij Literatuurprijs (voorheen Annie Romein-prijs)	41,5	75%	100%	De Bezige Bij	8
9	Anton Wachter-prijs	35,0	100%	80%	De Bezige Bij	0,6
	Gemiddeld	52,9	79%	47%	De Bezige Bij	20,8